

KS. WALDEMAR STYRA
Borna

Perykopa o oczyszczeniu świątyni w przekazie Łukasza (Łk 19,45)

Łukaszowa perykopa o oczyszczeniu świątyni jest najkrótsza wśród synoptyków. W przeciwieństwie do Mateusza (21,10-17) i Marka (11,15-17) autor podwójnego dzieła poświęca temu wydarzeniu tylko jedno zdanie: „Potem wszedł do świątyni i zaczął wyrzucać sprzedających w niej” (Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερόν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας).

Dla uzyskania kompletnego obrazu teologii tego wydarzenia istotne jest przebadanie jego kontekstu, syntaktyki oraz semantyki. Pozwoli to na wyciągnięcie wniosków co do przesłania ewangelicznego zawartego w Łukaszowym przekazie — także dla współczesnego czytelnika.

1. Kontekst

Kontekst poprzedzający Łk 19,45 stanowi scena, której środkiem ciężkości jest logion Jezusa na temat przyszłości Jerozolimy (19,41-44). Jerozolimę, która „zabija proroków” (13,34) spotka ten sam los: zostanie zniszczona (19,43), gdyż nie rozpoznała w przychodzącym do świątyni Jezusie nawiedzenia samego Boga (19,44).

W centrum sceny Łk 19,41-44 znajduje się skarga Jezusa nad miastem. Stoi ona w opozycji do wcześniejszej postawy — „wielbiących Boga” ucz-

niów (Łk 19,37). W ten sposób płacz Jezusa nad Jerozolimą zdaje się symbolizować wielką żałobę¹.

J.A. Fitzmyer² zauważa, że skoro Łukasz odbiega w tym przypadku od reguły, wedle której — w odróżnieniu od Marka — unika okazywania uczuć Jezusa, to tutaj może to być dowód szczególnego wzruszenia Jezusa. Taki stan rzeczy zostaje osiągnięty przez użycie drugiej osoby *singularis* w bezpośrednim, niemal intymnym, zwróceniu się Jezusa do miasta świętego³.

Po raz ostatni motyw płaczu i skargi Jezusa nad Jerozolimą pojawia się w Łk 23,27, w scenie drogi krzyżowej. Wydarzenie to stanowi dla Łukasza ramę sceniczną zamykającą wypowiedzi Jezusa dotyczące Jerozolimy. Dwa razy, przy wchodzeniu i wychodzeniu z Jerozolimy, Jezus wypowiada skargę nad miastem świętym⁴. Jezus patrzy na Jerozolimę przez pryzmat swej męki. W ten sposób Łukasz wskazuje na ścisłą zależność pomiędzy posłannictwem Jezusa a dalszym losem miasta świętego.

Tekst nawiązuje do charakterystycznych starotestamentalnych przepowiedni dotyczących zagłady Jerozolimy (Iz 29,3; Ps 137,9; Oz 10,14; 2 Sm 17,13; Ez 4,2; Jr 6,6.15), jak również do obrazu śmierci niewinnych dzieci⁵. Podobne motywy dostrzega się w czasie wchodzenia Jezusa do miasta (w. 44), które należałoby utożsamiać z motywem nawiedzenia przez Boga swego ludu. Trzeba jednak zauważyć, że Łukasz posługuje się w tym miejscu logiką LXX, w której czasownik i rzeczownik wyraźnie idą po linii ukazania działania Boga w kontekście łaski i gniewu⁶.

Zdaniem J.A. Fitzmyera⁷ tekst wykazuje w tym miejscu tendencje wybitnie apokaliptyczno-mądrościowe, które można odczytać z etymologii nazwy

¹ Tak komentuje tę scenę większość uczonych (R.C. TANNEHILL, *The Narrative Unity of Luke-Acts. A literary Interpretation*, t. I: *Luke*, Minneapolis 1986, s. 160; D.L. TIEDE, *Contending with God. The Death of Jesus and the trial of Israel in Luke-Acts*, w: B.A. PERSON [red.], *The Future of Early Christianity*, Minneapolis 1988, s. 306).

² *The Gospel According to Luke* (Anchor Bible 28,1), Garden City 1981/1985, s. 95.

³ Zaimek drugiej osoby pojawia się w tych trzech wersach aż 12 razy.

⁴ A. SCHLATTER, *Das Evangelium nach Lukas. Aus seinen Quellen erklärt*, Stuttgart 1960, s. 444.

⁵ C.A. EVANS, *Prophecy and Polemic. Jews in Luke's Scriptural Apologetic*, w: J.A. SANDERS (red.), *Luke and Scripture. The Function of Sacred Tradition in Luke-Acts*, Augsburg-Minneapolis 1993, s. 179.

⁶ Szerzej na ten temat zob. H.W. BEYER, *ἐπινομή*, TWNT 2, s. 597.

⁷ *The Gospel According to Luke*, s. 1256.

„Jerozolima”. Po aramejsku i hebrajsku słowo to jest silnie powiązane z terminem „pokój”. W związku z tym, przybycie Jezusa do Jerozolimy zwiastuje miastu pokój. Cała tragedia polega jednak na tym, że nie rozpoznało ono wyjątkowego czasu łaski.

Motyw nierozpoznania tego momentu — „teraz” (νῦν), stanowi środek ciężkości logionu (ww. 42b-44c). W ten sposób zaprzepaszczony zostaje καιρός („czas, moment”) dokonującego się spotkania z Jezusem⁸. Ponadto zastosowana przez redaktora w w. 42 strona bierna wypowiedzi (ἐκρύβη ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου — „zostało to zakryte przed twoimi oczyma”), akcentuje tajemniczość Bożego planu.

Podobny apokaliptyczno-eschatologiczny ton odnajdujemy w sformułowaniu „nadejdą dni” (19,43). Łukasz idzie tutaj po linii LXX⁹, jednak nadaje temu miejscu swoistego kolorytu¹⁰. Zastosowana przez redaktora w 19,41-44 aplikacja ukazuje Jezusa jako zwiastuna mądrości. Tenże Jezus wchodzi obecnie do świątyni (w. 45).

Od w. 19,45 rozpoczyna się nowa myśl narracyjna, którą sygnalizuje pojawienie się spójnika καὶ. Tekst 19,45 nakierowuje uwagę czytelnika bezpośrednio na świątynię¹¹. Brak wzmianki na temat wchodzenia do miasta jeszcze dobitniej podkreśla ten moment (εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερόν — „wszedłszy do świątyni”).

2. Analiza syntaktyczna i strukturalna

Łk 19,45 obrazuje scenę wyrzucenia przez Jezusa ze świątyni sprzedających w niej. Do inwentarza charakterystycznych słów tego tekstu należą: — εἰσελθὼν (*part. aor. act. nom. sing. masc.* od εἰσέρχομαι — „wchodzić”); czasownik ten występuje zazwyczaj z podaniem miejsca (w tym przypadku — świątynia). Ponadto należy on do ulubionych sformułowań LXX

⁸ Na temat wyjątkowości tego spotkania zob. H. BAARLINK, *Die Eschatologie der synoptischen Evangelien* (BWANT VI/20), Stuttgart 1986, s. 134.

⁹ Zwrot ten powtarza się siedemnaście razy u proroków; H. GANSER-KERPERIN, *Das Zeugnis des Tempels* (NTA 36), Münster 2000, s. 162.

¹⁰ E. SCHWEIZER, *Das Evangelium nach Lukas* (NTD 3), Göttingen 2000, s. 199.

¹¹ Szersze potraktowanie tematu zob. M. MIKOŁAJCZAK, *Teologia świątyni w dwudziele św. Łukasza*, Lublin 2000, s. 78.

oraz Łukasza w powiązaniu z kontekstem podkreślającym panowanie Boga¹²;

- ἐκβάλλειν (*inf. praes. act.* od ἐκβάλλω — „wyrzucać, pozbywać się”); czasownik występuje, tak jak jest to w tym przypadku, z podaniem miejsca, podmiotu działającego oraz przedmiotu. Niektórzy egzegeci¹³ dopatrują się tutaj wyrażenia technicznego, funkcjonującego w środowisku świątynnym;
- ἤρξατο (*ind. aor. medii 3 sing.* od ἄρχω — „ponawiać, zaczynać”). Słowo demonstrujące rozpoczęcie czegoś istotnego, niezmiernie ważnego¹⁴. U Łukasza wyrażenie to uzmysławia nowość całego posłannictwa Jezusowego¹⁵;
- τοὺς πωλοῦντας (*part. praes. act. acc. plur. masc.* od πωλέω — „sprzedawać”). Oprócz tego miejsca słowo to u Łk pojawia się także w kontekście nadejścia Królestwa Bożego (17,28).

Po „rękoczynach”, które u Łukasza mają wybitnie minimalny charakter¹⁶, od Łk 19,46 następuje „uświadamianie werbalne” z pomocą tekstu Za 14,21: „Nie będzie już w owym dniu przekupnia w domu Pana Zastępów”. Aktorzy pozostają na swoich miejscach aż do 19,47. Biorąc pod uwagę to kryterium, da się stworzyć następującą strukturę tego segmentu:

- 19,45a — zajęcie świątyni
- 19,45b — oczyszczenie świątyni
- 19,46 — argumentacja

3. Analiza semantyczna

Łk 19,45 wyróżnia wartość akcji. Czytelnik ma wrażenie, że Jezus już przy wchodzeniu do świątyni wyrzuca sprzedających. Wskazuje na to: (1) kon-

¹² W. WEDER, *εἰσερχομαι*, EWNT 1, s. 974–975.

¹³ H. SCHÜRMAN, *Das Lukasevangelium* (HThK III/1), Freiburg–Basel–Wien 1990–1994, s. 333; J. ERNST, *Das Evangelium nach Lukas* (RNT), Regensburg 1993, s. 219.

¹⁴ Por. A. BLASS, F. DEBRUNNER, F. REHKOPF, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Göttingen 1979, § 137 oraz § 392.

¹⁵ K. KLIESCH, *Das heilsgeschichtliche Credo in den Reden der Apg* (BBB 44), Bonn 1975, s. 93.

¹⁶ Na temat synoptycznego zestawienia sceny zob. W. ECKEY, *Das Lukasevangelium. Unter Berücksichtigung seiner Parallelen*, t. II, Neukirchen-Vluyn 2004, s. 809–811; MIKOŁAJCZAK, *dz. cyt.*, s. 78.

strukcja gramatyczna zdania: *part.* + zdanie główne oraz (2) umieszczenie w sensie koniunktywnym słowa ἤρξατο („zaczął”): zdanie poboczne + zdanie główne, które demonstruje nową cezurę, swoisty akt inauguracyjny — *novum* zaistniałej sytuacji. To zaś, jak uważa M. Mikołajczak¹⁷, dowodziłoby, że chodzi o coś więcej, niż tylko o zwykły akt zakłócenia funkcjonowania instytucji świątynnej.

Podczas gdy wcześniej (Łk 19,41) tekst wzmiankował miasto (πόλις), to od 19,45 następuje wyraźne skierowanie akcji na świątynię (εἰς τὸ ἱερόν); tak, jakby nakreślona została ostra granica (=opozycja) między tymi dwiema przestrzeniami.

Działanie Jezusa jest podyktowane pedagogią Syna, który przychodzi do „domu”¹⁸ Ojca. Zbzczeszczenie sanktuarium przez praktyki świętokradcze domaga się natychmiastowej rekoncylacji, której może dokonać jedynie Syn Boży.

W relacji Łukasza, w porównaniu z Markiem (11,17), brakuje retorycznego pytania Jezusa: „czyż nie jest napisane?” W podwójnym dziele Łukasza stwierdzenie to ma kategorię wydzwięk — „jest napisane” (19,46). Poza tym Łukasz opuszcza także słowa — „dla wszystkich narodów” (Mk 11,17), co z kolei może być próbą aktualizacji do zaistniałej po 70 r. sytuacji, kiedy to nie było już możliwe pielgrzymowanie do świątyni. Czytelnik zauważa ponadto, że łukaszowe sformułowania dotyczące działania sprzedających w świątyni użyte zostają w czasie *aoristum* i *preasens*. W ten sposób zaakcentowana zostaje aktualność dokonującego się zbzczeszczenia i działanie samych aktorów¹⁹.

W tle 19,45 pobrzmiewają też słowa dwunastoletniego Jezusa — „muszę być w tym, co należy do mego Ojca” (Łk 2,49). Tenże Jezus zajmuje na

¹⁷ MIKOŁAJCZAK, *dz. cyt.*, s. 79. Wśród autorów, którzy starają się umiejscowić to wydarzenie w rzeczywistości historycznej zob. V. EPPSTEIN, *The historicity of the Gospel account of the Cleaning of the Temple*, ZNW 55 (1964), s. 42–58.

¹⁸ Słowo to odegrało istotną rolę po niewoli babilońskiej w refleksji mądrościowej po utracie państwa, królestwa i świątyni; C. CAMP, *Wisdom and the Feminine in the Book of Proverbs*, Sheffield 1985. „Dom” stał się (1) miejscem uratowania Izraela jako socjalnej jedności oraz (2) surogatem utraconej świątyni, w którym w dalszym ciągu doświadczano obecności Jahwe; S. SCHROER, *Die Weisheit hat ihr Haus gebaut. Studien zur Gestalt der Sophia in den biblischen Schriften*, Mainz 1996, s. 44.

¹⁹ ECKEY, *dz. cyt.*, t. II, s. 810.

własność świątynię, która jest nie tylko miejscem nauczania i modlitwy, ale przede wszystkim miejscem przebywania samego Boga.

W ten sposób Łukasz podkreśla kolejny aspekt świątyni — jej nienaruszalną i integralną świętość. Naruszenie tej świętości pociąga za sobą określone skutki.

4. Znaczenie teologiczne

Chcąc zrozumieć intencję Łukasza 19,45 czytelnik musi mieć przed oczyma całą teologię obecności oraz przebywania Boga pośród swego ludu w Starym Testamencie. Jest to istotne, gdyż jak wynika z kontekstu, fragment ten „oddycha” realiami Starego Przymierza, w szczególności literaturą profetyczną²⁰. Nie ulega jednak wątpliwości, że Łukasz, w odniesieniu do tej idei, idzie w swoich przemyśleniach o krok dalej:

- 1) Świątynię utożsamia on przede wszystkim z miejscem przebywania Boga w Izraelu. Dzięki niej na cały naród spływa określona świętość²¹.
- 2) Idea świątyni Salomona, w sensie królowania Boga, tak jak było to znane w świecie antycznym, odgrywa w dalszym ciągu istotną rolę (por. 1 Krl 6,23-28; 1 Sm 4,4; 2 Sm 6,2; Iz 6,1-4; Ez 1,4-28; 10,1-22)²². Nowa świątynia ma w sobie coś z praobrazu i pramodelu pierwszej świątyni.
- 3) Ziemska świątynia jest antycypacją świątyni niebiańskiej, w której możliwe jest odczuwanie bliskości Boga²³. Tutaj zamieszkuje Imię Boga (por. Pwt 12,5.11; 14,23; 16,2.6.11; 26,2 oraz z 1 Krl 8,27.29) oraz Jego chwa-

²⁰ A. STÖGER, *Das Evangelium nach Lukas* (GS 3/2), Leipzig 1963, s. 162–163.

²¹ R.E. CLEMENTS, *God and Temple*, Philadelphia 1965, s. 123–134; W. ZIMMERLI, *Grundriß der alttestamentlichen Theologie*, Stuttgart 1978, s. 58–68; H.D. PREUSS, *Theologie des Alten Testaments II*, Stuttgart 1992, s. 41–55; J. GNILKA, *Jesus von Nazareth. Botschaft und Geschichte* (HTk Supplementband 3), Freiburg–Basel–Wien 1997, s. 51.

²² Szeroka analiza tego aspektu zob. O. CAMPONOVO, *Königtum, Königsherrschaft und Reich Gottes in den frühjüdischen Schriften* (OBO 58), Fribourg–Göttingen 1984, s. 85–127; M. METZGER, *Königsthron und Gottesthron. Thronformen und Throndarstellungen in Ägypten und im Vorderem Orient im 3. und 2. Jt. v. Chr., und deren Bedeutung für das Verständnis von Aussagen über den Thron im AT* (AOAT 15), Neukirchen-Vluyn 1985, s. 297–367.

²³ W sensie wizji z Ez 1,4-28; 8,1–10,22; 43,1-4.

ła²⁴. W niej łączy się sfera ziemską z niebiańską, kosmos oraz stworzenie. Ona jest ośrodkiem i epicentrum świata²⁵. Jej architektura jest odwzorowaniem porządku kosmicznego.

- 4) Świątynia jest święta, to znaczy taką została uczyniona przez Boga, dlatego wszystko co się w niej znajduje i z nią koresponduje — jest święte.

Łukaszowy Jezus zajmuje świątynię na własność, jako „dom” Ojca. Z perspektywy chronologicznej czytelnik jest świadomy, że została ona zrównana z ziemią²⁶. Dla Łukasza jednak istotniejsza jest perspektywa narracyjno-teologiczna. Z tej perspektywy Jezus wchodzi do nowej — odnowionej duchowo — świątyni, którą jest sfera Boga. Jest to przestrzeń niezwykle delikatna. Stąd też tak radykalne działanie Jezusa (19,45) zmierzające w kierunku poszanowania i obrony jej integralności.

Łukasz pragnie uwrażliwić czytelnika na to, że kontakt z Jezusem oznacza uświęcenie, tj. znalezienie się w sferze działania Boga. W tej przestrzeni nie ma miejsca na jakiegokolwiek ustępstwa i kompromisy, gdyż w grę wchodziłoby naruszenie najwyższej świętości.

5. Wnioski pragmatyczne

Z powyższego nasuwają się następujące wnioski praktyczne:

- 1) Aspekt świętości sanktuarium jerozolimskiego, podkreślony przez autora podwójnego dzieła, można by porównać do dosłownej walki w naszych czasach o poszanowanie podstawowej wartości, jaką jest świętość ludzkiego życia, szczególnie życia bezbronnego — w łonie matki²⁷. A. Marcol²⁸, wyraża tę myśl następująco:

²⁴ K. BALTZER, *The Meaning of the Temple in Lukan Writings*, HThR 58 (1965), s. 266.

²⁵ J. MAIER, *Zwischen den Testamenten. Geschichte und Religion in der Zeit des zweiten Tempels* (NEB Ergänzungsband 3), Würzburg 1990, s. 197; J. LEVENSON, *The Temple and the World*, JR 64 (1984), s. 275–298.

²⁶ J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu. Wprowadzenie historyczno-literackie i teologiczne* (Opolska Biblioteka Teologiczna 59), Opole 2003, s. 248.

²⁷ A. MARCOL, *Kościół w obronie życia dziecka nie narodzonego*, w: P. KOSMOL (red.), *W obronie życia poczętego* (Sympozja 4), Opole 1993, s. 37–54 (wraz z podaniem literatury).

²⁸ *Tamże*, s. 49.

(...) zanim my, po ludzku, zaakceptowaliśmy dziecko — przed wszelkimi naszymi planami, pomysłami, poczynaniami i ewentualnym odrzuceniem — zaakceptował je Bóg. To Bóg daje dziecku swoje *placet* na istnienie! I w każdym przypadku mamy sprawę z Bogiem.

- 2) Świętość świątyni może być rozumiana również w sensie głosu Kościoła i innych współczesnych autorytetów domagających się przywrócenia należytej świętości i godności pojęciom i wartościom ogólnoludzkim, które dziś niejednokrotnie ulegają dewaluacji i zbezczeszczeniu. Chodzi tu o takie pojęcia jak: poszanowanie sfery seksualnej, naturalne poczucie wstydu, poszanowanie autorytetów, rezygnacja z tzw. „beztresowego”, pozbawionego odpowiedzialności wychowania na rzecz wychowania do odpowiedzialności, czy przywrócenie w stosunkach międzyludzkich zwykłych dobrych manier.
- 3) Możemy się tutaj także dopatrzeć głosu za większą wrażliwością, pietyzmem i poszanowaniem w odniesieniu do miejsc, osób i rzeczy Bogu poświęconych.

Die Perikope von der Reinigung des Tempels bei Lukas (Lk 19,45)

ZUSAMMENFASSUNG

Der wohl kürzeste bei den Synoptikern Bericht von der Reinigung des Tempels ist bei Lukas zu finden. Ihm, in seiner narrativen Theologie, geht es nicht darum sozusagen die Einzelheiten der Begebenheit zu mehrer, sondern viel mehr bemüht er sich um die theologische Relevanz der Szene. Von daher geht er mit der Handlung der Reinigung des Tempels so sparsam um.

Lukas führt durch die Art und Weise der Erzählung den Leser direkt in den Tempel, ohne die Stadt berücksichtigt zu haben. Von einem Betreten Jerusalems ist hier (Lk 19,45) erstaunlicherweise keine Rede. Damit wird der Tempel als der eigentliche Zielpunkt der Reise und des Wirkens Jesu qualifiziert. Die Erzählung greift hier auf das Idealbild des Tempels aus dem AT (ganz besonders bei Sach 14,21) zurück.

In der lukanischen Darstellung geht es vor allem darum die Dignität des Tempels wiederherzustellen, damit dieser wieder ein angemessener Ort der Heiligkeit und Offenbarung Gottes sein kann.

Die linguistischen Analysen (1) gewährten dem Autor dieses Artikels einen besseren Einblick in die lukanische Theologie dieses kurzen Textes, sowie (2) erlaubten ihm, ein paar konstruktive Schlussfolgerungen bezüglich der Pragmatik zu ziehen, auch für den zeitgenössischen Leser.